Petrol fiyatları neden yükseliyor? Nereye gidiyor?

A. Necdet PAMİR
Uluslarası Enerji Uzmanı

Petrol fiyatlarının **"önlenemeyen"** yükselişi, konuyu en iyi bilen uzmanların ve kurumların tahminlerini alt üst etmeyi sürdürüyor. Bir yandan da söz konusu tahminler arasında, önemli zıtlıklar göze çarpıyor. Goldman and Sachs gibi kuruluşlar, petrolün varil fiyatının 200 doları bulacağını öne sürerken; kimi uzmanlar ve kuruluşlar ise fiyatların düşeceğini tahmin ediyorlar. Bu öngörülerin hangisinin yönlendirme amaçlı, hangisinin (ister doğrulansın, ister yanlış çıksın) bilimsel ve tarafsız bir temele dayalı olduğunu anlamak da giderek zorlaşıyor. Tükettiği petrolün yaklaşık yüzde 92'sini ithal eden ve 2007 yılında petrol ve gaz ithalatına yaklaşık 35 milyar dolar ödeyen ülkemiz için de bu konu, yaşamsal önem taşımaktadır.

Petrol fiyatlarının artmasına neden olan hususları ve olası gelişmeleri değerlendirmeden önce, fiyatları belirleyen başlıca etkenleri olabildiğince ayrıntılı olarak sıralamakta yarar vardır. Daha sonra da, bu etkenlerin hem son yıllarda hem de son günlerde ne denli etkili olduklarını dikkate alarak, geleceğe yönelik genel bazı yaklaşımlarda bulunmak biraz daha kolay olabilecektir.

- Ekonomik etkenler
- Üretim - tüketim dengesi (Arz - Talep)
- Arama, üretim, taşıma maliyetleri
- Diğer yatırım maliyetleri
- Yatırımlarda gecikme
- Doların düşük değerdeki seyri
- Politik etkenler
- Piyasa düzenlemeleri (Yasal düzenlemeler, regülasyonlar)
- Ambargolar, siyasi riskler
- Karteller (OPEC, şirketler, vb.)
- Vergiler
- Çevre kirliliği düzenlemeleri
- Coğrafi etkenler
- Rezervlerin homojen olmayan dağılımı
- Tanker (ya da ihraç yolu) sağlayabilme olanağı
- Hava durumu, mevsimsel etkenler, kasırgalar
- Diğer etkenler
- Ürünlerin kalitesi, piyasanın tercihleri
- Alternatif ürünlerin varlığı/yokluğu
- Rafinaj kısıtlamaları; taşıma kısıtlamaları/riskleri/artan maliyetleri
- Politik, jeopolitik etkenler (işgal, grev, lokavt, vb.)
- Borsa spekülasyonları (Şirketler, alım-satım kuruluşları, vb.)

Kuşkusuz, bu etkenler çoğaltılabilir veya zaman içinde yeni etkenler de eklenebilir. Vurgulanması gereken bir diğer husus, fiyatların bir ya da birkaç etkenle açıklanmasının sağlıklı olmayacağı hususudur. Dolayısıyla fiyatların mevcut durumu, yukarıda sıralanan etkenlerin, iç içe geçmiş etkilerinin karmaşık bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Petrol fiyatlarının seyri

Petrol fiyatlarının 1869'lardan bu yana izlediği seyir (Doların 2006 yılı değeri ile), **Grafik-1**'de yer almaktadır. Görüldüğü gibi, 1869'da bugünün dolar değeri ile fiyatlar, yıllık ortalama 80 doların üzerindedir. Buna karşın, 100 yılı aşkın ortalamaya bakıldığında (iniş ve çıkışlarla) petrol fiyatlarının 20 doların biraz üzerinde seyrettiği söylenebilir. 2003 yılından önceki 20 yıllık dönemde, yaklaşık 25 dolar (Doların 2006 değeri ile) civarında dengelenmiş görünen petrol fiyatları, özellikle 2003 yılından sonra, hızla artış eğilimine girmiştir. Grafik-2'de, daha yakın geçmişe (Ağustos 1997 – Ağustos 2007) odaklanan, fiyat gelişim eğrisinin, bu seyri yansıttığı görülecektir. Bu grafikte de, fiyatların son 10 yılda (varili) 18 dolar seviyesinden, yaklaşık 70 dolara yükseldiği görülmektedir.

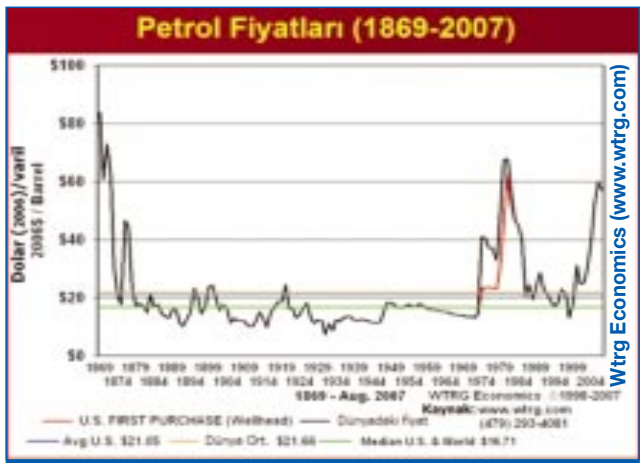

Grafik1: Dünya Petrol Fiyatları (ABD Doları 2006 değeriyle.)

Grafik2: OECD Ortalama Petrol İthal Maliyeti

Fiyatların son yıllardaki yüksek seyrinin başlıca nedenleri ise şöyle sıralanabilir **(1)**:

- Küresel ekonomideki yüksek büyüme oranının sürmesi ve petrol talebinin de buna paralel olarak artması (Özellikle; Çin, Hindistan, ABD, vb.).
- (Özellikle) Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) dışı arzın, öngörülenden düşük seyretmesi (Örnek: Kazakistan).
- OPEC üyesi ülkelerin, fiyatların düşeceği kaygısı (ya da savı) ile kotalarını zaman zaman düşürmeleri ve ithale bağımlı ülkelerin beklediği üretim artışına olumlu yanıt vermemeleri.
- Petrol üreten ülkelerin (milli) şirketleri ile çok uluslu şirketlerin; petrol fiyatlarındaki istikrarsızlığı öne sürerek, arama, üretim ve rafineri yatırımından kaçınması; üretimle yitirilen rezervlerin yerine konabilen yeni rezervlerin, üretimle yitirilen hacimleri karşılamaması.
- OPEC üyesi ülkelerin ve özellikle Suudi Arabistan'ın elindeki ek üretim kapasitesinin, benzer kaygılarla düşmesi.
- OECD ülkelerinde, ham petrol ve ürün stoklarındaki göreli düşüşlerin, piyasayı sıkıştırması.
- Dünyanın çeşitli bölgelerindeki jeopolitik gelişmelerin (Irak'ın işgali, İran-ABD çatışması, Orta Doğu ve Basra Körfezi civarındaki gerginlik, Venezuella-ABD gerginliği, Nijerya'daki çatışmalar vb.) arz güvenliğine yönelik olumsuz etkileri.
- Son yıllarda sıklıkla görülen kasırgaların petrol üretimini ve naklini kesintiye uğratması.
- (Borsalarda) Spekülatif hareketlerin fiyatları yapay olarak yukarı çekmesi.
- Doların diğer başlıca para birimleri karşısındaki düşük seyri ve bu seyrin devam edeceğine yönelik beklentiler (ya da açıklamalar).
- ABD ekonomisinin gerilimden beslenen yapısı (askeri-sınai kompleksin ve enerji şirketlerinin fahiş karları, petrolün çoğunlukla dolarla satılması vb.).

> Küresel petrol talebi, 2006 ve 2007 yıllarında günlük yaklaşık 1.1 milyon varil artış gösterirken, ABD Enerji Bakanlığı'nın 2007 yılı sonundaki tahmininde 2008 yılında daha fazla (1.5 milyon varil/gün) artış beklendiği görülmektedir. Uzun süredir (yüksek petrol fiyatlarına karşın) görülen yüksek talep artışında, ABD ve Çin başlıca sürükleyici ülkeler olarak öne çıkarken, Ortadoğu ülkeleri ve Hindistan da talep artışındaki önemli aktörler olarak ortaya çıkmışlardır.

Talep artışı sürecek mi?

Küresel petrol talebi, 2006 ve 2007 yıllarında günlük yaklaşık 1.1 milyon varil artış gösterirken, ABD Enerji Bakanlığı'nın 2007 yılı sonundaki tahmininde 2008 yılında daha fazla (1.5 milyon varil/gün) artış beklendiği görülmektedir**(2)**. Uzun süredir (yüksek petrol fiyatlarına karşın) görülen yüksek talep artışında, ABD ve Çin başlıca sürükleyici ülkeler olarak öne çıkarken, Ortadoğu ülkeleri ve Hindistan da talep artışındaki önemli aktörler olarak ortaya çıkmışlardır. Buna karşın, uzun süredir sinyalleri gelen ve 2008 yılı başında, ABD yüksek riskli fonları ve kalitesi düşük konut kredilerinde (mortgage) gözlenen çöküşün kaçınılmaz sonucunda küresel finans piyasalarında ortaya çıkan kriz**(3)**, 2008 talep artışına yönelik **"iyimser"** tahminlerin gerçekleşmesini olanaklı kılmayacağa benzemektedir. Nitekim Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) küresel büyümeye yönelik tahminlerinde, Ocak ayının son günlerinde yüzde 0.3'lük bir azalma açıklamış olması, krizin küresel ölçekteki olası etkisine işaret etmektedir. Diğer yandan Uluslararası Enerji Ajansı (UEA), gerek 2007 ve gerekse 2008 petrol talebi rakamlarını aşağı doğru revize etti**(4)**. 2007'de bir önceki yıla göre 1.1 milyon varil artan talebin, 2008'de 1 milyon varil artması beklenmektedir. Bir ay önceki tahmine

göre 2008 için artış miktarı günlük 390 bin varil azaltılmıştır. OPEC'e göre, 2007'de yüzde 5.1 olan dünya ekonomik büyüme oranı 2008'de yüzde 4.9, Çin için ise aynı yıllar için yüzde 11 ve yüzde 9.9 olacaktır. Aynı yıllar için UEA tahmini, dünya için yüzde 5.3'den yüzde 4.6'ya, Çin için yüzde 11.4'den yüzde 9.9'a düşüş öngörmektedir. ABD Ulaştırma Bakanlığı verilerine göre Amerikalılar, Mart 2008'de, bir önceki yılın mart ayına göre yüzde 4.3 daha az benzin harcadılar. Master Card'a göre, sadece son 4 haftadaki azalma yüzde 6.3'e ulaştı ve Amerikalılar, yükselen fiyatlar nedeniyle, özellikle hafta sonu daha az seyahat etme eğilimi göstermekteler. Tüm bu veriler, kimi iyimser görüşlere karşın, Çin de dahil olmak üzere, ekonomik büyümede ve buna bağlı olarak petrol talebinde bir daralmanın çoktan başladığına işaret etmektedir.

Arz tarafında sorun var mı?

En genel hatları ile bakıldığında, dünya üretilebilir petrol rezervlerinin yeterliliği açısından yakın gelecekte bir sorun beklenmemelidir. 2006 sonu itibarı ile ispatlanmış/üretilebilir petrol rezervleri 1.2 trilyon varildir**(5)**. Bu miktarın, mevcut üretim/tüketim verileri dikkate alındığında, rezerv ömrü 40 yıl civarındadır. Her ne kadar nüfus artışı, ekonomik büyüme ve buna paralel petrol talep artışı nedeniyle, önümüzdeki yıllarda daha fazla petrol tüketileceği (2007'de günde 86 milyon varilden, 2030'da yaklaşık 115-120 milyon varile) haklı olarak düşünülebilirse de, yeni rezervlerin keşfi ve potansiyel rezervlerle birlikte 2.9 trilyon varile erişilebileceği tahmin edilmektedir**(6)**. Diğer yandan petrolün daha verimli kullanımı (etkin enerji verimliliği ve bilinçli ulaştırma politikaları vb.), mevcut rezervlerden ileri teknoloji ile daha fazla kurtarım elde edilmesi gibi nedenlerle, kamuoyunda sıklıkla tekrarlanan **"petrolün 40 yıllık ömrü var"** yaklaşımı, doğru bir saptama değildir. Ancak rezervlerin giderek daha derin ve coğrafi açıdan daha olumsuz bölgelerden üretilebiliyor olmasına bağlı olarak, arama ve üretim maliyetlerinde artış olduğu da bir diğer gerçektir.

OPEC dışı üreticilerin bir kısmında (Meksika, İngiltere, Norveç) üretim düşüşü gözlenirken, Kazakistan'da yabancı yatırımcılarla devlet arasındaki sorunların da etkisi ile üretim artışının beklenen düzeyde olmaması, **"arz tarafında"** daralma yaratmıştır. OPEC üyesi ülkelerin bir süre önce başlattıkları yeni yatırımların kademeli olarak arz tarafında bir kapasite yaratması ve Kazakistan'daki sorunların aşılması halinde, piyasalardaki arz yönündeki baskının azalması ve fiyatların aşağı doğru seyrine katkı sağlanabilecektir. OPEC üyesi ülkelerin hemen tamamının tek bir metaya (petrol) dayalı ekonomileri, bu ülkelerin fiyatları olabildiğince yukarı çekme eğilimlerini artırmaktadır. OPEC, piyasada arz sıkıntısı olmadığını, petrol ithal eden ülkelerin sürekli stok artırdıklarını ve bu nedenle gerek yeni yatırıma yönelmek ve gerekse yüksek düzeyde **"ek kapasite"** bulundurmanın mali yükünü üstlenmek istememektedirler. UEA ise, OPEC'ten piyasaları rahatlatacak biçimde hem üretim artışı, hem de ek

Türkiye'nin zengin hidroelektrik potansiyelinin (teknik-ekonomik kullanılabilir potansiyel 180 milyar kilovatsaat) dörtte üçü, zengin linyit rezervlerimizin (10 milyar ton) 3'te 2'si, Elektrik İşleri Etüd İdaresi'ne göre Türkiye'nin mevcut kurulu gücünden da fazla olan (48 bin megavat) neredeyse tamamen atıl beklemekteyken, ithal gaza, ithal kömüre bağımlılığımız, yeni lisanslar verilerek arttırılmaktadır.

üretim kapasitesini yükseltmesi talebinde bulunmaktadır. Bir diğer ifade ile taraflar, maliyetlerin çok üzerinde seyreden fiyatlardan, karşı tarafı sorumlu tutmaktadırlar. UEA, OPEC'i kota uygulamaları ile piyasayı olumsuz etkilemekle suçlarken, OPEC de, tüketiciye yansıyan aşırı fiyatlarda, asıl etkenin ithalatçı ülkelerin uyguladığı aşırı vergiler olduğunu öne sürmektedir.

Yatırımlarda daha önce yaşanan durgunluğun etkisi

Arama ve rafineri yatırımlarındaki duraklama, arz tarafını daraltan ve piyasaları olumsuz etkileyen bir diğer etkendir. Şirketler, bu fiyatların geçici olduğunu ve petrolün varilinin bir dönem 9 - 10 dolara kadar gerilediğini öne sürerek, büyük yatırımlardan uzun süre uzak durmuşlardır. Petrol arama ve üretimine yönelik projelerin somut olarak piyasalara üretim sağlayabilmesi en az 8 - 10 yıllık bir süreci gerektirdiğinden, daha önce yaşanan süreç, fiyatları yukarı çeken bir diğer etken olmuştur **(Grafik-3)**.

Grafik3: Petrol Fiyatı ile Sondaj Faaliyetleri İlişkisi.

Ancak petrol fiyatlarının uzun süredir yüksek bir seviyede sürüyor olması nedeniyle, gerek ulus-ötesi ve gerekse milli şirketlerin, yatırımlarında son yıllarda yeniden bir artış başlamıştır. Bunun da ötesinde; Kanada, Avustralya gibi ülkelerdeki ağır petrol ya da **"konvansiyonel olmayan"** petrol olarak sınıflandırılan ve üretim maliyetleri çok yüksek olan kaynaklar, mevcut fiyat seyri nedeniyle, konvansiyonel olarak kabul edilmeye başlamış ve arza daha fazla katkı yapar konuma gelmiştir**(7)**.

Ek kapasitenin azalması

1979-1980 ikinci petrol krizi sonrasında, tamamına yakını OPEC'in (Bunun da çoğu Suudi Arabistan'da) elinde bulunan ve dünya petrol tüketiminin yüzde 5-10'u arasında seyreden ek kapasite, son yıllarda önemli oranda azalmıştır.

Grafik4: Ek Kapasite Fiyat İlişkisi

İkinci fiyat şoku sonrasında düşen talebe de bağlı olarak, piyasadaki petrolün (arzın) önemli bir bölümü ek kapasite olarak açığa çıktığından, fiyatların aşırı yükselme eğilimine karşı, piyasaları gerektiğinde **"soğutabilecek"** miktarın, son yıllarda hızla artan talep ve aynı hızla artmayan ek kapasiteye de paralel olarak yetersiz bir oranda kalması, son yıllardaki fiyat artışının önemli etkenleri arasında sayılmaktadır. OPEC, yüksek miktarda ek kapasite bulundurmayı ekonomik gerekçelerle ve OECD ülkelerinin aşırı stok yaptığı savlarıyla reddederken, OECD de OPEC'i fiyatları yüksek tutmak için ek kapasiteyi azaltmakla itham etmektedir. **"Suçlu"** hangi taraf (veya her ikisi de) olursa olsun, 2006 yılına gelindiğine, ek kapasite talebin yüzde 2'sine kadar gerilemiştir**(8)**. Bu da fiyatlar üzerinde önemli bir baskı unsuru (fiyat artışı) oluşturmaktadır **(Grafik-4)**.

Fiyatların bundan sonraki olası seyri

Tüm bu etkenlerin yanı sıra doların düşük seyri, jeopolitik etkenler ve spekülasyon gibi diğer birçok önemli etken de fiyatların yükselmesine neden olmaktadır. Buna dönemsel ve mevsimsel etkenler de katkıda bulunmaktadır. Tüm bunlara karşın, başta ABD Enerji Bakanlığı (Energy Information Administration, U.S. Department of Energy) olmak üzere birçok uzman kuruluş, fiyatların önümüzdeki dönemdeki seyri konusunda felaket senaryolarından uzak tahminler yapmaktadırlar**(9)**.

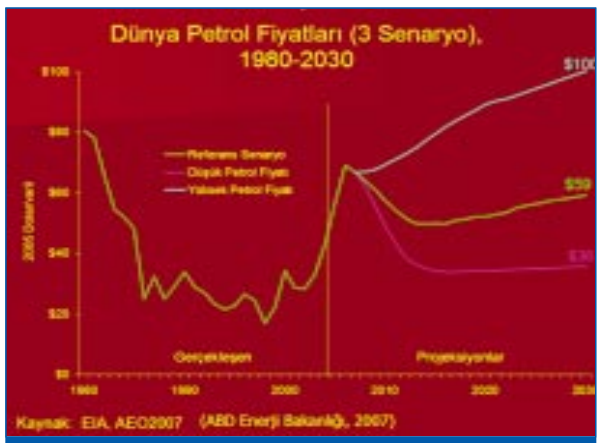

Grafik5: ABD Enerji Bakanlığı Petrol Fiyat Tahminleri (Mayıs 2007)

Grafik-5'de ABD Enerji Bakanlığı'nın tahminleri (3 farklı senaryo) yer almaktadır. Bu senaryolar arasında yer alan **"referans senaryo"**, fiyatların 2010 yılından sonra 50 dolar seviyesine kadar gerileyeceğini, daha sonra ise hafif bir yükselme eğilimi izleyerek, 2030 yılında 59 dolar seviyesine ulaşacağını öngörmektedir. Yüksek fiyat senaryosunda ise, 2030 yılında erişilecek değerin (2006 dolar değeriyle) 100 dolar olabileceği tahmin edilmektedir. Düşük fiyat senaryosunda ise, bugün gerçekleşen fiyatlara bakıldığında inanılması (doğal olarak) güç görünen bir fiyat seyri öngörülmekte ve gene 2010'lara doğru keskin bir şekilde düşen fiyatlar, 2030'da 36 dolarlık bir değer olarak belirlenmektedir.

UEA da, 2010 yılında 59, 2015'de 57 ve 2030 yılında (2006 dolar değeri ile) 62 dolar/varillik bir fiyat öngörmektedir

(Grafik-6). Bunlar, söz konusu kuruluşlara göre gerçekleşme olasılığı **"en yüksek"** senaryo değerleridir. Doğal olarak, başta Ortadoğu'daki siyasi gelişmeler olmak üzere jeopolitik etkenler, petrole alternatif yakıtların kullanımında (olası) devrimsel dönüşümler veya küresel ölçekteki teşvikler, küresel ısınmaya paralel olarak yenilenebilir kaynaklara daha hızlı yönelim, dünya ekonomisindeki talep daralmaları veya krizler, spekülatif etkiler gibi etkenler, bu senaryolardan

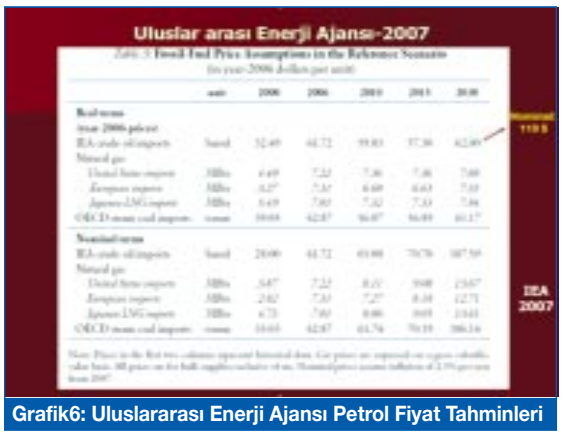

Grafik6: Uluslararası Enerji Ajansı Petrol Fiyat Tahminleri

farklı gerçekleşmelere de neden olabilecektir.

2007 yılı içinde, petrol fiyatlarının görece yüksek seyrinin yaşandığı bir dönemde yapılmış olmasına karşın, son derece iyimser sayılacak bu gelecek senaryoları, 2008 yılında yerini bu kez, çok kötümser sayılabilecek tahminlere bırakmış görünmektedir. ABD Enerji Bakanlığı'nın 2008 Mayıs'ında yayınladığı yeni uzun dönem (2030'a) fiyat

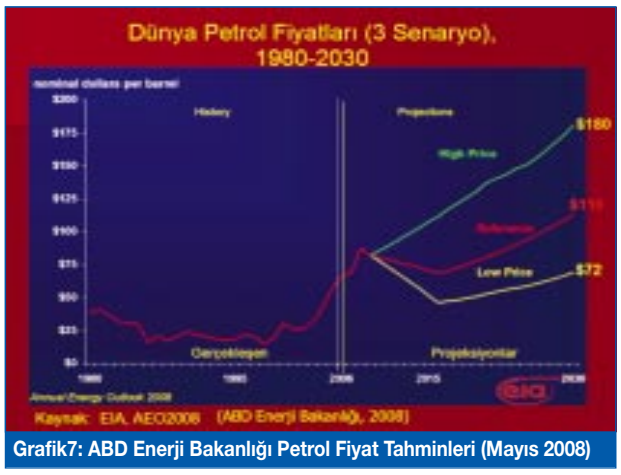

Grafik7: ABD Enerji Bakanlığı Petrol Fiyat Tahminleri (Mayıs 2008)

tahmini, referans senaryoda 110 dolar olarak öngörülmektedir **(Grafik-7)**.

Bir yıl içinde, 2030 öngörüsünü 59 dolardan 110 dolara çıkaracak ne olmuştur da, tahmin bu denli yükselmiştir? Burada tahminlerin isabetsizliğinden ziyade, petrol

Petrol fiyatlarının oluşumunda hiçbir etkisi/katkısı olamayan Türkiye gibi ülkelerin, bir yandan ithal kaynakların enerji tüketim profili içindeki paylarını azaltmaları, bu kaynakları daha verimli kullanacak politika ve uygulamaları yaşama geçirmeleri ve bu noktada da kendi kaynaklarını hızla devreye almaları gerekmektedir. Oysa yanlış politikalar, bir yıldan ötekine değiştirilmesi kolay olmayan sonuçlar vermektedir.

piyasasının geleneksel dinamikleri yerine, borsa spekülasyonu ve doların düşük seyri gibi faktörler etkili görünmektedir. Bir diğer faktör, petrolle tarihsel olarak hep iç içe olan jeopolitik faktördür.

ABD Enerji Bakanlığı'nın kısa dönem tahminlerinde ise, 10 Haziran 2008'de yayınlanan Kısa Dönem Enerji Tahminleri raporunda; 2008 yılı ortalama ham petrol fiyatı 122 dolar, 2009 yılı fiyatı ise 126 dolar olarak verilmektedir.

Arzın, daha doğrusu üretimin, başta Suudi Arabistan olmak üzere OPEC üyesi ülkelerde, önümüzdeki aylardan itibaren artması beklenmektedir. Suudi Petrol Bakanı **Ali el Naimi**, 28 Mayıs'ta The Guardian'a yaptığı açıklamada halen günde 9.1 milyon varil olan petrol üretimlerini, Haziran'dan itibaren 9.45 milyon varile çıkaracaklarını açıklamıştır. Piyasa kurallarının egemen olması halinde fiyatların 60-70 dolar civarında olması gerektiğini, OPEC Başkanı dahil bir çok petrol üreticisi Bakan dile getirmektedir. Orta vadede, OPEC üyesi ülkelerin 120 milyar dolarlık toplam yatırım karşılığında, 100'ü aşkın sayıdaki projeyle, önemli oranda arttırmaları beklenmektedir. Suudi Arabistan'ın 2009 yılı üretim hedefi, ABD Enerji Bakanlığı'nca, 12 milyon varil olarak açıklanmaktadır. Dolayısı ile gerek arzın artması, gerekse aşırı fiyatlar nedeniyle talebin bir süredir daralmaya başlamış olması gibi nedenlerle, mevcut yapay fiyatların sürdürülebilir olmadığını düşünmek için gerekçelerimiz vardır. Fiyatların önemli oranda düşmesini beklemememiz yönünde, UEA Baş Ekonomisti Dr. **Fatih Birol**'un açıklamalarına karşın, doların diğer para birimleri karşısındaki aşırı düşük seyrinin sona ermesi ve jeopolitik etkenlerdeki olası iyileşmeler gerçekleştiği takdirde, fiyatların 100 doların altına inmesi, daha doğal bir beklentidir.

Petrol fiyatları ve Türkiye

Bizim tüm bu olası senaryolara karşı, **"A"**, **"B"** ve **"diğer harflerle"** çoğaltabileceğimiz önlemler paketimizin olması gerekmektedir. Zira mevcut politikalar nedeniyle, enerji tüketim profilinde yüzde 30'ların üzerinde petrol ve ona yakın doğalgaz yer alan ülkemizin, her 2 kaynakta da yüzde 90'dan fazla ithale bağımlı olması, bu önlemlerin varlığını yaşamsal kılmaktadır. Buna karşın, petrole bağımlılığımızı ve verimsiz kullanımı artıran karayolu ağırlıklı ulaşım politikaları ve elektrik üretiminde akıl almaz ağırlıktaki doğalgazın payını daha da artıracak yeni gaz santralı lisansları dağıtımı; genel geçer doğruları sıralayıp, bunun tam aksine politikaların uygulandığına ve uygulanacağına dair saptamalarımızı, ne yazık ki haklı kılmaktadır. 2007 yılı (resmi olmayan) petrol ve doğalgaz faturamızın toplam 35 milyar dolar civarında gerçekleşeceği dikkate alınırsa**(10)**, enerji politikalarında gösterişli açıklamaların yerine ciddi ve kökten politika değişikliklerine gitme konusunda çok geç kalındığını söylemeliyiz. Ülkenin zengin hidroelektrik potansiyelinin (teknik-ekonomik kullanılabilir potansiyel 180 milyar kilovatsaat) dörtte üçü, zengin linyit rezervlerimizin (10 milyar ton) 3'te 2'si, Elektrik İşleri Etüd İdaresi'ne göre Türkiye'nin mevcut kurulu gücünden da fazla olan (48 bin megavat)**(11)** neredeyse tamamen atıl beklemekteyken, ithal gaza, ithal kömüre bağımlılığımız, yeni lisanslar verilerek arttırılmaktadır. Diğer yandan bu potansiyeli devreye alabilecek yatırımların sağlıklı ve gerçek maliyetlerle gerçekleştirilebilmesi için profesyonelce davranılıp, lisans verme esasları işin gereğine göre hazırlanacağına, **"her gelene"** lisans verilip, daha sonra da **"çantacılar türedi"** diye şikayet edilmektedir. (Lisansı veren de, şikayet eden de Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu!) **(12)**.

Ham petrol fiyatları arttıkça, belli petrol ürünlerinin fiyatlarını içeren formüller dahilinde satın alınması gerçekleşen doğalgazın da fiyatı artmaktadır. Zira söz konusu formüllerde, gaza alternatif oluşturduğu varsayılan**(13)** bazı petrol ürünlerinin fiyatları, belli katsayılarla çarpılarak dönemsel

olarak ödenecek gaz fiyatı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla petrol fiyatlarındaki artış, gaz ithal faturamızı da arttırmaktadır. Petrol fiyatlarının oluşumunda hiçbir etkisi/katkısı olamayan Türkiye gibi ülkelerin, bir yandan bu (ithal) kaynakların enerji tüketim profili içindeki paylarını azaltmaları, bu kaynakları daha verimli kullanacak politika ve uygulamaları yaşama geçirmeleri ve bu noktada da kendi kaynaklarını hızla devreye almaları gerekmektedir. Oysa yanlış politikalar, bir yıldan ötekine değiştirilmesi kolay olmayan sonuçlar vermektedir. Tüm uyarılara karşın adeta **"meydan okuyarak"** hayata geçirilen **"al ya da öde koşullu"** gaz ithal anlaşmaları, Dünya Bankası **"modeli"** olan Yap-İşlet-Devret ve Yap-İşlet santrallarına verilen 25 yıllık alım garantileri, Devlet Denetleme Kurulu ve Sayıştay raporlarıyla belgelenen **"şişirilmiş"** maliyetlerin yansıması olan yüksek elektrik tarifeleri, sözünü ettiğimiz zengin enerji kaynaklarımızı devreye koymamızı bugün de gelecekte de zorlaştırmaktadır. Uluslararası rekabette, en pahalı girdi haline gelen enerji maliyetleri nedeniyle bunalan sanayicimizin de, ihracatçımızın da, zamanında dile getirilen tarafsız ve bilimsel uyarılara sahip çıkması, sadece kendi menfaatinin değil, yurtseverliğinin de gereğidir. ■

KAYNAKÇA

1. *"Why are oil prices so high?"; Short-Term Energy Outlook Supplement, Energy Information Administration, November 2007 (Not: Bu yayında sıralanan etkenlere, eklenmesinde yarar görülen bazı temel başlıklar, yazar tarafından ilave edilmiştir.)*

2. *"Why are oil prices so high?"; Short-Term Energy Outlook Supplement, Energy Information Administration, November 2007*

3. *"Son Krizin Düşündürdükleri", Aziz Konukman, Birgün Gazetesi, 31.08.2007*

4. *Oil Market Report, International Energy Agency, 13 May 2008, sayfa: 5*

5. *BP Statistical Review of World Energy, June 2007*

6. *ABD Enerji Bakanlığı ve United States Geological Survey verileri*

7. *Canada's SUNCOR plans C$ 20 billion oil sands expansion", Reuters, 30 January 2008. (Kanada'nın SUNCOR şirketi, petrollü kumlara 20 milyar Kanada doları yatırım yapmayı planlıyor.)*

8. *"A New Era for Oil Prices", John V. Mitchell, Chatham House, August 2006*

9. *Bizim vurgulamaya çalıştığımız husus, klasik arz ve talep gelişimleri ve referans senaryolar doğrultusunda, özellikle Ortadoğu bölgesinde arama ve üretim maliyetleri 1 - 2 dolar/varil seviyesinde olan petrol fiyatının, 100-200 dolar seviyesinde fiyatlanmasının "doğal" olmadığına gönderme yapmaktır. Yoksa başta jeopolitik faktör ve spekülasyonlar olmak üzere, doğal süreçleri hayli "zorlayan" nedenlerle yükselen fiyatlarla ilgili bir tahmin yanılması söz konusu değildir. Eğer simülatörleriniz ve uzmanlarınız, sayısal olarak da; Irak'ın işgalini, İran'a müdahale olup olmayacağını, bunun sonuçlarını ve süresini, spekülatörlerin etkisini, ABD'den başlayan krizin etkilerini yüzde 3-5 hata ile ilişkilendirebilirlerse, o zaman fiyatlarla ilgili daha "gerçekçi" tahminler yapılabilir!*

10. *"Petrol-gaz faturası 35 milyar dolar olur", Kürşat Tüzmen, Takvim Gazetesi*

11. *Birçok uzman bu rakamın gerçekçi olmadığını 10 - 15 bin megavat kurulu güç kapasitesinin daha kabul edilebilir olduğunu öne sürmektedir. Bu rakam bile, ülkenin kaynak eksikliği nedeniyle değil, yönetim ve tercih hataları nedeniyle enerji darboğazı yaşadığına işaret etmektedir.*

12. *"EPDK Lisans Affına Hazırlanıyor", TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası Yönetim Kurulu Basın Açıklaması, 31 Ocak 2008*

13. *Örneğin Rusya'dan alınan gazda gazyağı fiyatı da bir faktörle çarpılarak yer almaktadır. Oysa ülkemizde gazyağı, gaza alternatif bir yakıt olarak kullanılmamaktadır ve son derece pahalı bir üründür.*

Elektrik zirvesinde görüş ayrılığı

Elektrik sektöründe bugüne kadar gerekli yatırımların yapılamayışı nedeniyle artık üst yönetim kademelerince de kabul edilen önümüzdeki aylardaki elektrik darboğazının asıl nedeni, sektör zirvesinde uzun yıllardır sağlanamayan görüş birliği, özetle sektör yönetimindeki iki başlılıktır.

Gültekin TÜRKOĞLU
Eski TEK Genel Müdürü

Geçtiğimiz günlerde Enerji Bakanı ve Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK) Başkanı'nın gazetelerde yer alan demeçleri enerji zirvesindeki görüş ayrılılığını gözler önüne sermiştir.

Uzunca zamandır konunun uzmanlarınca yapılan elektrik sektöründe arz güvenliği riskine dair uyarılar Hükümet tarafından da paylaşılmış ve arz güvenliğini sağlamak yolunda bir dizi önlemi içeren bir yasa tasarısı TBMM'ye sunulmuştu. Bu nedenle, nihayet bu yolda gerekli önlemler alınıyor diye sevinirken, Bakan'ın ve EPDK Başkanı'nın demeçleri elektrik sektörü çevrelerinde tekrar karamsarlığa neden olmuştur.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı arz güvenliğinin sağlanması için kamunun yatırım yapması gereğini yasalaştırmak isterken; EPDK Başkanı yasa tasarısında öngörülen kamunun yatırım yapması önerisine karşı olduklarını, bu nedenle muhalefet şerhi koyduklarını açıklamıştır. Elektrik sektöründe bugüne kadar gerekli yatırımların yapılamayışı nedeniyle artık üst yönetim kademelerince de kabul edilen önümüzdeki aylardaki elektrik darboğazının asıl nedeni, sektör zirvesinde uzun yıllardır sağlanamayan görüş birliği, özetle sektör yönetimindeki iki başlılıktır.

Bilindiği gibi elektrik sektöründe arz güvenliğinin sağlanması, elektrik üretiminin talebin üzerinde gerçekleştirilmesi ile mümkün olabilir. Bunun için de **"depo edilemezlik"** özelliğine sahip olan elektrik enerjisi sektöründe yatırımların kesintisiz ve zamanında yapılması şarttır. Elektrik sektöründe 2001 yılından beri uygulanan serbest piyasa modelinde, kamunun yatırım yapmasının engellenmesi ve de özel sektörün yatırım yapamaması nedeni ile elektrik üretimi talebi karşılayamaz duruma gelmiş ve yıllar sonra tekrar elektrik kesintileri ile karşı karşıya kalma riski oluşmuştur. EPDK Başkanı'nın, 7 yıldır sürdürülen serbest piyasa uygulamasında özel sektörün yeterli yatırım yapamamış olmasından yeterli ders alamamış olması bu son demecinden anlaşılmaktadır. Bir an önce arz güvenliğine çözüm getirilmek isteniyorsa, kamunun yatırım yapmasına izin verilmesi, eğer bu konuda EPDK'nin görüşü hala değişmiyorsa, EPDK'nin görevinin yeniden belirlenmesi ve sadece piyasanın düzenlenmesi ile sınırlandırılması gerekmektedir.

Uluslararası Enerji Ajansı (IEA) verilerine göre, dünyada artan elektrik enerjisi talebini karşılamak için 2030 yılına kadar 20 trilyon dolar tutarında elektrik altyapı yatırımına gereksinim vardır. Bu miktarın yarısı tek başına elektrik üretim yatırımları için harcanacaktır. Gelişmekte olan ülkelerde ise bu kadar büyük yatırım olanağı bulunmamaktadır. Ülkemizde 2020 yılına kadar elektrik yatırımları için 120 milyar dolara gereksinim olduğu yetkililerce ifade edilmektedir. Bu büyüklükte yatırımın sadece özel kesim tarafından karşılanması, hele küresel ekonominin içine girdiği kriz sonucu dış kredi akışında daralma yaşanacağı öngörülen önümüzdeki dönemde, oldukça zor görülmektedir. Bu nedenle elektrik üretim yatırımlarının gerçekleştirilmesinde kamunun ciddi olarak devreye girmesi gerekli olacaktır.

Özetle söylemek gerekirse, Enerji Bakanı'nın arz güvenliğini sağlamanın EPDK'nin değil, kendi bakanlığının sorunu olduğunu kabul etmesi, EPDK Başkanı'nın da kamunun elektrik yatırımı yapmasını kabul etmesi, böylece zirvesindeki iki başlılığın bir an önce giderilmesi gerekmektedir.

Gerek Bakanlık gerekse EPDK'nin geçerliliğini yitiren piyasa modelini uygulamaktan vazgeçmeleri ve neo-liberal ekonomistlerin öğrettiği **"piyasalar sorunlarını kendi içlerinde çözerler"** ezberini artık unutmaları zamanı gelmiştir. ■